

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2023. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.10.55>

УДК 336.6.371(477)

*О. Є. Заремба,
студент СО «магістр»,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-7541-292X>*

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО ІСНУВАННЯ ПРИВАТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

*О. Zaremba,
Student ES “mahistr”,
Vinnytsia National Agrarian University*

FEASIBILITY AND PROSPECTS OF THE ECONOMIC EXISTENCE OF PRIVATE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Обґрунтовано значення приватної освіти для розвитку держави, що дозволило довести її необхідність у світі постійного зростання потреб населення, зокрема отримання запитуваних компетенцій в умовах динамічних змін попиту та пропозиції на ринку праці.

Проаналізована система взаємовідносин між державною та приватною освітою, виявлено переваги державної освіти, які досягаються через бюджетне фінансування та систему замовлень фахівців. Виявлено у даному контексті проблеми приватної освіти, яка втрачає можливості та руйнується внаслідок відсутності в державі ефективних підходів з її

підтримання через сприяння процесу формування ринку надання освітніх послуг.

Рекомендовано перейняття закордонного досвіду при прийнятті рішення щодо фінансування, зокрема щодо необхідності проведення градації приватних закладів: специфіка даного регіону (громади) та роль закладу для її розвитку.

The article considers the importance of private higher education in the context of extrabudgetary financing. It was found that the state is unable to fully meet the needs of society and respond flexibly to changes in the economic environment. In many countries, private educational institutions not only complement, but also play a significant role in the educational process, and their graduates receive high qualifications.

In Ukraine, private education is now in decline, since state institutions are a priority, but the funding problem remains for them. Private schools have more flexibility, development opportunities, but they also suffer from the effects of ineffective educational policies of the 1990s- 2000s, when private education only duplicated the state and quantified the market.

Extrabudgetary funding is an important factor in generating the financial resources of a private educational institution. The main task of a private educational institution is to motivate cooperation with the economic and social environment, the search for partners and the ability to use the funds received.

The article outlines the directions that provide the ability to obtain a subsidy resource. In addition to the presence of scientific staff, students, the educational institution should have scientific developments and well-established cooperation with public organizations, subjects of economic relations. Of particular importance are the competence of a specialist and the ability to provide them at the level of a specific function - a job in an enterprise, bank or other institution.

The necessity of cooperation with the business through the fulfillment of the tasks of entrepreneurs and the creation institutions, this approach is quite realistic, since you can always find the customer of work, conclude an agreement with him, determine the amount of funding, regardless of the state and its attempts to regulate the market.

The result of extrabudgetary of concrete projects that can be financed by business representatives, community or state is proved. For private educational financing should

be the development of entrepreneurship and the formation of a qualitatively new, effective education in the modern environment.

Ключові слова: *ринок освітніх послуг, приватні заклади освіти, державні заклади освіти, особливості фінансування, позабюджетні кошти, джерела фінансування.*

Keywords: *market of educational services, private educational institutions, state educational institutions, features of financing, extrabudgetary funds, sources of financing.*

Постановка проблеми. Розвиток ринку освітянських послуг вимагає нових підходів до діяльності вищих навчальних закладів. На тепер, спостерігається значна проблема у створенні якісної освіти в Україні по причині відсутності швидких та глибоких реформ, що здатні забезпечити ефективну систему стимулювання як професорсько- викладацького складу, так і студентів. Реально, не дивлячись на певні зміни, вітчизняна система освіти не далеко відійшла від радянських принципів діяльності. Разом з тим, необхідність змін в освіті є очевидною, а тому розвиток приватної освіти дозволяє по новому підходити до освіти взагалі через позабюджетне фінансування шляхом залучення не тільки держави, а й суспільних органів, підприємницьких структур, територіальних громад, фізичних осіб тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Держава розглядає діяльність приватних вищих навчальних закладів виходячи з необхідності задоволення потреб споживачів на освітньому ринку, що регулюється Законами України «Про освіту» [1] та «Про вищу освіту» [2]. Згідно цих законів, приватні заклади мають рівні права порівняно з закладами державної форми власності. Однак, за останній період спостерігається значне скорочення приватних закладів освіти, а також існує у суспільстві думка про вичерпаність їх можливостей щодо надання якісної освіти. Однак, дослідники, які вивчали проблему приватної освіти, відзначають її важливість у наступних аспектах:

- приватні навчальні заклади мають більше можливостей щодо

впровадження нових методик та інформаційних технологій в освітній процес, вдосконалення управління ВНЗ, його соціально-економічною діяльністю, наприклад, за рахунок більш гнучкої фінансової поведінки [6];

- в умовах зростаючої ролі позабюджетних фінансових ресурсів важливим питанням є створення науково-виробничих комплексів, що буде сприяти комерціалізації і розповсюдженню результатів наукових досліджень та інноваційних розробок [5];

- у здійсненні бюджетних видатків на утримання закладів освіти повільно впроваджується програмно-цільовий метод, спрямований на розвиток, натомість традиційний планово-нормативний підхід, зорієнтований на експлуатацію, утримання [4];

- розробка такого механізму фінансування вищої освіти, який би забезпечив підвищення ефективності використання наявних коштів у ВНЗ та створив умови для залучення додаткових фінансових ресурсів через диверсифікацію джерел фінансування вищих навчальних закладів і ширшої участі підприємств у підготовці фахівців у ВНЗ, активній їх допомозі у покращенні матеріального стану закладів освіти [3].

Навіть цей огляд свідчить про невирішеність та складність проблем фінансування освіти взагалі. Тому, пропонуємо власний підхід щодо можливостей позабюджетного фінансування для приватних закладів освіти.

Мета статті. Здійснити оцінювання можливостей позабюджетного фінансування приватних вищих навчальних закладів виходячи із їх здатності розвивати та забезпечувати потреби вітчизняного ринку освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема фінансування освітньої діяльності для України є однією з найбільш актуальних, оскільки на теперішній час спостерігаються такі негативні чинники, як низька оплата праці науковців, що працюють у вищих навчальних закладах та відсутність механізму інтеграції випускників у сучасну систему соціальних відносин держави. Крім того, значного розвитку набув тіньовий сектор, що вимиває з держави найбільш кваліфікованих працівників, а система економічного регулювання може

працювати виключно у ручному режимі.

Вирішення цієї проблеми може здійснюватися за двома напрямками:

- шляхом виділення коштів з бюджету для розвитку як освітньої, так і наукової діяльності;
- шляхом позабюджетного фінансування.

Обидва напрями не є такими, що виключають один одного, однак досвід України за останні п'ять років довів, що бюджетне фінансування є проблемним, оскільки в умовах обмеження ресурсів, неможливо створювати рівні умови для усіх вищих навчальних закладів. Як наслідок, на сьогодні мова йде про фінансування освітньої та наукової діяльності лише у державних закладах, причому його обсяг не є достатнім для ефективного розвитку.

Можна погодитись з тим, що освоєння світового досвіду багатоканального фінансування освітніх закладів з використанням фандрейзингу для організації залучення коштів із зовні з одночасним налагодженням взаємозв'язків навчального закладу і бізнес-структур стане взаємовигідним для обох сторін та можливостей формування ендавменту і розпорядженням доходами від його використання слугуватиме додатковими інвестиційними ресурсами як для навчальних закладів зокрема, так і освітньої галузі загалом [7, с. 268].

В Україні спостерігається намагання формувати освітню діяльність через ринковий механізм надання послуг, з метою знаходження сегменту на ринку, діяльність на якому призведе до потоку студентів та створить можливість отримати фінансування, а також забезпечити комерційний результат. Таким чином, за період існування України, як незалежної держави, різні навчальні заклади «включилися» у компанію з підготовки фахівців, що приблизно не відповідають їх профілю та призначенню.

Значна кількість юристів, фінансистів, бухгалтерів, менеджерів була підготовлена технічними, аграрними, торгівельними та іншими навчальними закладами. Подібний підхід привів до повного руйнування важливих сфер діяльності та перенасичення ринку професіями, що не є запитуваними роботодавцями. На жаль, теперішня ситуація свідчить, що і далі продовжується

спроба пошуку споживача через створення нових спеціальностей: якщо не фінансист, бухгалтер, юрист чи менеджер, то спеціаліст з готельного, ресторанного бізнесу, кібернетичної безпеки тощо.

Вищенаведений підхід свідчить про невмотивованість вітчизняної системи надання вищої освіти до реформ та бажанні створити корупційний пул з декількох державних навчальних закладів для засвоєння бюджетних коштів шляхом «розподілення» потоків абітурієнтів. Неефективність даної системи проявляється у чіткому дисбалансі професій та відставанні від досягнень провідних країн світу у науковій сфері.

На початку 90-х років минулого століття, новою тенденцією вітчизняної освіти стала поява приватних вищих навчальних закладів. Їх популярність полягала у значному обсязі запиту населення на освітні послуги та відсутність державних зобов'язань щодо забезпечення діяльності. Результатом розвитку приватної освіти стала поява величезної мережі таких закладів, що дозволило вести мову про альтернативний шлях освіти України.

Надії на приватну освіту виправдалися лише частково, оскільки на відміну від провідних країн світу, в Україні приватні вищі навчальні заклади були побудовані за принципом впливу та значущості однієї особи – ректора, який став одночасно керівником закладу та інвестором. Внаслідок зміни ситуації на ринку освітянських послуг, кількість приватних вищих навчальних закладів почала значно скорочуватися через звуженість джерел їх фінансування та залежність від державної освітянської політики.

На теперішній час головною задачею держави вважаємо необхідність переоцінки ролі приватних вищих навчальних закладів у системі забезпечення освітнього процесу. Зміна позиції повинна складатися з двох напрямів:

- приватні заклади освіти замість державних закладів освіти через формування пріоритетності позабюджетного фінансування та виключення можливості втручання з боку держави;
- створення умов для отримання позабюджетного фінансування.

Таким чином, приватний вищий навчальний заклад повинен бути

мотивованим на реальне перетворення у інституцію, що забезпечить потреби окремої територіальної громади через надання конкретних послуг замість підходу копіювання діяльності державних закладів. Складовими такої мотивації повинні стати:

- залучення знаних науковців та перспективних дослідників, що здійснюють як теоретичні дослідження, так і практичні розрахунки конкретних проектів;
- наявність студентів, як основи середовища розповсюдження руху знань, досвіду та практичних навичок;
- формування наукового доробку шляхом участі у конференціях, науково-практичних семінарах, створення напрямів методики викладання, публікацій у фахових виданнях, в тому числі у наукометричних;
- співпраця з практичною сферою діяльності, що передбачає прикладне використання конкретних знань у вигляді компетенції та забезпечення підприємств, організацій, установ, окремих фізичних осіб результатами винаходів у вигляді вирішення поставлених виробничих завдань;
- розвиток відносин з суспільною сферою, що передбачає тісну інтеграцію у діяльність як неурядових організацій, так і органів влади.

Приватний вищий навчальний заклад у порівнянні з державним може використовувати більшу гнучкість при вирішенні конкретних задач щодо потреб громади, а тому для нього головним чинником є наявність позабюджетних фондів та можливість орієнтації на них через, реалізацію потреб розвитку. Крім того, створюючи позабюджетні фонди, громада визначає спроможність навчального закладу отримати кошти на розвиток освітньої діяльності.

Спроможність навчального закладу визначається такими критеріями, як створення команди, додержання процедур, здатність фінансувати освітню та наукову діяльність, формувати план діяльності (рис. 1).

Установи, підприємства та організації є замовниками робіт для навчальних закладів, а тому у межах громади вони здійснюють фінансування через утворення спеціальних фондів, що не пов'язані з бюджетом. Як наслідок,

вирішується головна проблема – використання позабюджетних фондів, оскільки фінансується конкретна послуга, окремий напрям діяльності, а не діяльність загалом. Підприємець сам вирішує, що повинен досліджувати навчальний заклад, а останній відповідає за власні зобов’язання.

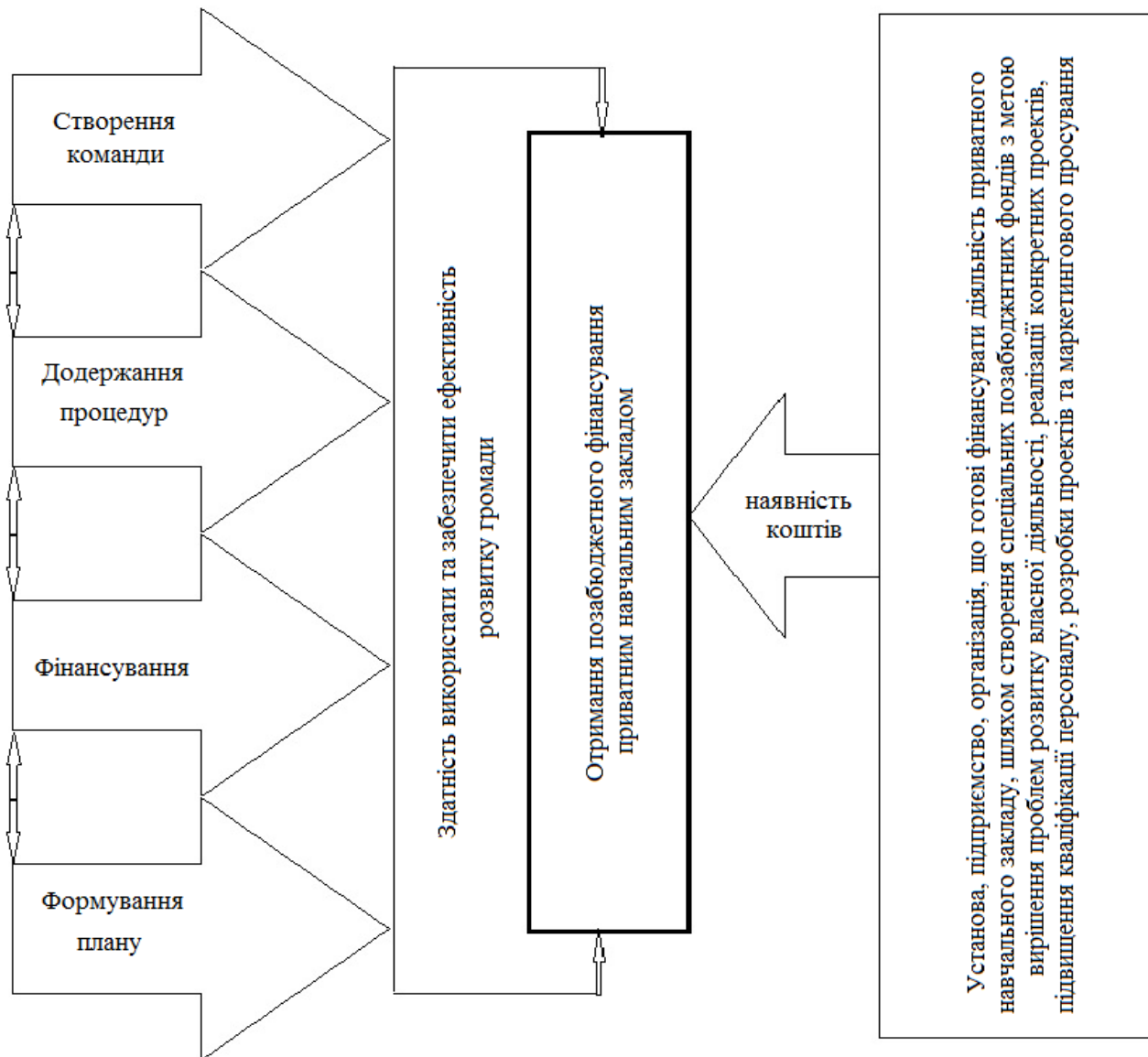

Рис. 1. Позабюджетне фінансування в умовах формування спроможності приватних навчальних закладів забезпечувати освітню діяльність

Джерело: сформовано автором

Для приватного навчального закладу можливість подання заявки на позабюджетне фінансування є проявом гнучкості щодо розвитку освітньої діяльності, де реалізовується функція впливу з боку як окремого фахівця, так і

команди на якість освітянських послуг. Якщо заявка готується у межах проектної команди, то враховуються особливості самого проекту та внеску окремого викладача, студента, аспіранта. У цьому випадку використовується авторський підхід залучення приватним навчальним закладом позабюджетного фінансування позабюджетних фондів, оскільки фінансується конкретна послуга, окремий напрям діяльності, а не діяльність загалом. Підприємець сам вирішує, що повинен досліджувати навчальний заклад, а останній відповідає за власні зобов'язання.

Для приватного навчального закладу можливість подання заявки на позабюджетне фінансування є проявом гнучкості щодо розвитку освітньої діяльності, де реалізовується функція впливу з боку як окремого фахівця, так і команди на якість освітянських послуг. Якщо заявка готується у межах проектної команди, то враховуються особливості самого проекту та внеску окремого викладача, студента, аспіранта. У цьому випадку використовується авторський підхід залучення приватним навчальним закладом позабюджетного фінансування.

Різновидом авторських заявок є заявки, що формуються внаслідок співпраці з працівниками закладу у межах усього навчального закладу. У цьому випадку навчальний заклад залучає, у першу чергу, своє фінансування, що створює передумови для впровадження та реалізації подальшого фінансування з боку зовнішніх інституцій.

Зовнішні інституції та міжнародні організації здійснюють фінансування виходячи вже з існуючих досягнень як у межах проектних груп, так і в цілому усього закладу. У цьому випадку, заявки повинні містити реальні результати та висновки, що зможуть зацікавити іноземних партнерів та спонукати їх до спільної діяльності.

Позабюджетне фінансування формується виходячи з того, де знаходиться громада та яке місце у ній займає приватний заклад. Таким чином, джерела фінансування слід оцінювати за наступними ознаками:

- у межах певної локації, наприклад у випадку створення окремого фонду

приватними навчальними закладами або разом з державними навчальними закладами – створюється спроможність навчальних закладів підтримувати власну діяльність спираючись на допомогу інших закладів у межах опрацьованих проектів;

- у межах окремої громади, регіону, що ґрунтується на політиці фінансової децентралізації, шляхом залучення навчальних заходів для вирішення проблем даної території та пропонування шляхів їх вирішення;

- у межах держави, де визначаються пріоритети розвитку у фінансуванні за напрямом: держава - регіон - навчальний заклад як можливість охоплення тих проектів, що не фінансуються з бюджету;

- у межах Європейського Союзу, як найбільшого донора та утворювача позабюджетних фондів у країнах, що знаходяться на початку формування власної системи освіти;

- у межах міжнародних організацій, як глобальних гравців, що забезпечують перетікання інвестицій, розробку та впровадження новітніх технологій, сприяють участі у важливих проектах з метою отримання досвіду співпраці з іноземними партнерами;

- у межах комерційних проектів, де навчальний заклад є джерелом зацікавленості з боку інших закладів освіти, виробничих підприємств, банків тощо, причому цінність співпраці полягає у можливості підвищення комерційної привабливості шляхом як використання існуючих видів діяльності, так і реалізації проектів з інвестування;

- у межах інновацій, де існує чітке взаємовідношення між поняттями «освітня діяльність» та «наукова діяльність», що проявляється у потенціалі генерування інновацій з метою їх реалізації виробничим підприємствам.

В залежності від результатів фінансування освітньої діяльності приватних навчальних закладів формуються наступні плани та перспективи:

- побудова стратегії та складання короткотермінових планів приватного навчального закладу у її межах;

- формування наступних планів виходячи з результатів попередніх

конкурсів на отримання позабюджетного фінансування;

- реалізація ідей за результатами проектів, що дозволяє запрошувати до співпраці іноземних та вітчизняних партнерів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Позабюджетне фінансування є одним з головних чинників, що дозволить вищим навчальним закладам не тільки забезпечувати навчальний процес, а й приймати повноцінну участь у розвитку економіки як окремого регіону, так і всієї держави. Приватні вищі навчальні заклади повинні переходити на систему співпраці з малим бізнесом у вигляді окремих підприємств і навіть фізичних осіб - підприємців.

Це значно спростить комунікаційні зв'язки «від центру» та дозволить використати елементи гнучкості та швидкості у прийнятті рішень. Як наслідок, навчальний заклад зуміє визначити не тільки необхідні професії та їх роль, а й сформувані та забезпечити компетенції. Підприємницька структура, у свою чергу, буде зацікавлена до формування системи ефективних практичних знань та готова фінансувати розвиток освіти як своєрідний адвокатський центр захисту власних інтересів у процесі конкурентної боротьби.

Література

1. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.09.2023).
2. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 01.07.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 17.09.2023).
3. Корольова Т.С. Сучасні проблеми фінансування вищої освіти в Україні. *Матеріали 2-ої міжнародної науково-практичної конференції «Функціонування профспілкових та громадських організацій у вищих навчальних закладах: стан, проблеми, стратегії розвитку та міжнародна співпраця»* (29 березня - 1 квітня 2013 р.). 2013. С. 13-20.
4. Красильник О. Проблеми та перспективи фінансування вищих навчальних закладів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 2 (167). С.110-117.
5. Люта О.В., Пігуль Н.Г. Фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Економічний аналіз: збірник наукових праць кафедри економічного аналізу*

Тернопільського національного економічного університету. 2009. № 4. С.89-92.

6. Петрук Т. Державне регулювання приватних навчальних закладів в Україні та за кордоном. *Економічний аналіз*. 2012. № 11 (3). С.345-348.

7. Бучковська Я.Г., Баранецька О.В. Фінансування освіти в Україні: стан та перспективи. *Університетські наукові записки*. 2017. № 64. С. 259-271.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On education", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Accessed 17 September 2023).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On higher education", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Accessed 17 September 2023).

3. Korolova, T.S. (2013), "Modern problems of financing higher education in Ukraine", *Materialy 2-oyi mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi "Funktsionuvannya profspilkovykh ta hromadskykh orhanizatsiy u vyshchyykh navchalnykh zakladakh: stan, problemy, stratehiyi rozvytku ta mizhnarodna spivpratsya"* [Materials of the 2nd international scientific and practical conference "Functioning of trade unions and public organizations in higher educational institutions: state, problems, development strategies and international cooperation"], 29 March – 1 April, pp. 13-20.

4. Krasyl'nyk, O. (2015), "Problems and prospects of financing higher educational institutions of Ukraine", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, vol. 2 (167), pp. 110-117.

5. Luta, O.V. and Pigul N.H. (2009), "Financing of higher education institutions in Ukraine", *Ekonomichnyy analiz: zbirnyk naukovykh prats kafedry ekonomichnoho analizu Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, vol. 4, pp. 89-92.

6. Petruk, T. (2012), "State regulation of private educational institutions in Ukraine and abroad", *Ekonomichnyy analiz*, vol. 11 (3), pp. 345-348.

7. Buchkovska, J.H. and Baranecka, O.V. (2017), "Funding of education in Ukraine: state and prospects", *University scientific notes*, vol. 64, pp. 259-271.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2023 р.